

GLASGOW SANAT VE MİMARLIK OKULU VE CHARLES RENNIE MACKINTOSH

İnci ASLANOĞLU

1840 da devlet yönetimince kurulan Glasgow Sanat ve Mimarlık Okulu bugün bu kentte mimarlık eğitimini sürdüren iki kurumdan biridir. Kuruluş amacı, Glasgow gibi bir ağır endüstri kentinde seri yapım ürünlerinin estetik değerlerini artırmayı teşvikti. İkinci Dünya Savaşından sonra okulda gelişme mimari tasarım yönünde olmuştur. Mimarlık dışındaki resim, heykel, el sanatları, grafik ve ilancılık sanatları kollarında teknolojik bir yaklaşımdan çok zanaata dönük bir çalışma, okulun eğitim politikasının baş ilkelerindendir. Endüstri tasarımı, seramik ve afiş dalları için yeni eklemelerin yapılmakta olduğu okulda, gündüz eğitiminin yanı sıra, amatörler için gece kursları da verilmektedir.

Okul yapısının mimarı Charles Rennie Mackintosh da gece kurslarıyla bu kurumdan yetişmiştir.

Yaşamı boyunca pek de tanınmayan Mackintosh'un adı günümüzde XX. Yüzyıl sanat ve mimarlığının kaynaklarından söz edildiğinde artık başta gelmektedir.

Mackintosh çok yönlü bir sanatçıydı; mimardı, dekoratördü, ressamdı, çok güçlü bir çizgisi vardı.

1868 de Glasgow'da bir polisin oğlu olarak dünyaya geldi. 1884 de çırak olarak John Hutchison'un bürosuna katıldı. Bir yandan da Sanat Okulunda gece kurslarına gidiyordu. Öğrenciliği sırasında çeşitli ödüller kazandı; bunlardan 'Alexander Thomson' gezi bursuyla Fransa ve İtalya'ya dolaştı.

1889 da Honeyman ve Keppie Firmasına çizimci olarak girdi ve onların adı altında baş tasarımcı oldu.

1890 larda Viktorya stilinin bozulmuşluğuna ve tarihçiliğe karşı bir protesto niteliğinde olan Art Nouveau hareketi orijinal, heyecanlı, fakat kısa ömürlü bir akım olarak Avrupa'ya yayılıyordu. Amaç sanatta bir devrim yaratmaktı.

Glasgow'un bu akımda Mackintosh'un önderliğinde önemli bir yeri vardır. Kurduğu dörtlü Glasgow gurubuyla 1900 de Viyana'da açtıkları sergi Avusturya Sezasyon akımının kurucuları olan Hoffman, Olbrich ve Kolomon Moser'i çok etkileyecektir. Gene aynı grup 1902 de büyük bir başarıyla Torino'da sergilerini

açıyordu. Çalışmaları, sonuçta Bauhaus'a götürececek akılcı ve fonksiyoncu yaklaşımın ilk adımlarını atıyordu.

Gene aynı yıllarda Britanya'da neo-rönesans akımı başlamıştı; bu yolla mimarlık eğitimi nihayet akademik disiplin olarak yerleşecekti. Mimarlık uğraşısı da R I B A (Royal Institute of British Architects) ile sosyal ve kanunî bir yer ediniyordu. Neo-klâsik ve gotik uygulamaları da İskoçya'daki öbür farklı mimarlık eğilimleriydi.

Bu eklektik mimarlık devresinde Mackintosh'un kısa ama çok etkin ve başarılı çalışma yılları 1915 te İskoçya'yı terkedip İngiltere'ye yerleşmesiyle sona ermiş, 1928 de ölene dek yaşamı yoksulluk ve unutulmuşlukla geçmiştir.

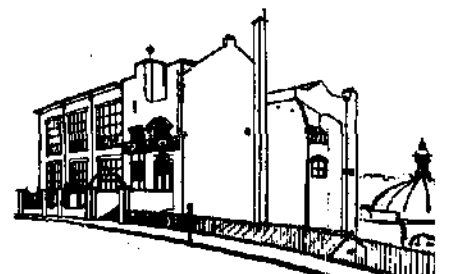
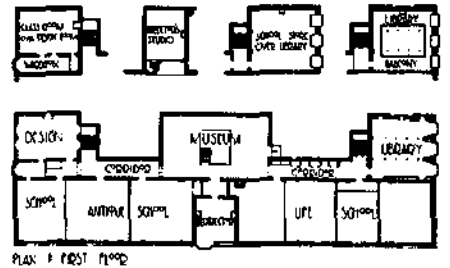
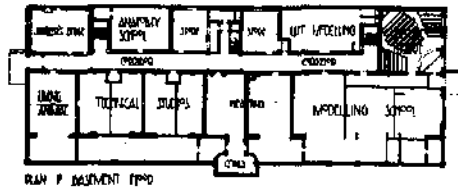
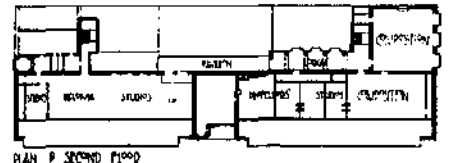
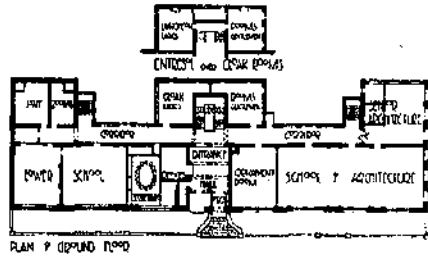
Mimarisiyle geçen yüzyılın son ve asrımızın ilk yıllarının ilerici yapıtları arasında olan, o sıraların birçok mimar ve mimarlık akımını etkileyen Glasgow Sanat Okulu için 1896 da çok kısıtlı mali olanaklarla başlanılmak üzere bir yarışma düzenlendi. Honeyman ve Keppie Firması, Mackintosh'un elinden çıkma bir tasarımla katıldı ve yarışmayı kazandı.

1897 de yapıya başlandı. İki yıl sonra doğu kanadı bitiyordu. 1907 de okulun batı kanadına başlandı. 1909 da yapı tamamlandı. Böylece yapının iki ucu arasında on yıl kadar bir zaman farkı uzanıyordu; bunun doğal sonucu olarak da stil ayrılığı görülmektedir. Zaten dört yüzeyin de arkalarındaki fonksiyonları yansıttıklarından, birbirlerinden farklı anlatımları olması olağandır.

Yapıt dik inen bir yokuşa yerleştirilmiştir. Ana girişi kuzey yönündeki Renfrew sokağındandır. Doğu ve batı yüzeylerindeki girişleri de ikincil yollara açılmaktadır.

'E' biçimli planlarda(Şekil 1)koridor, kuzeye yerleştirilen stüdyolarla güneydeki sınıflar, bürolar, servisler,v.b. gibi diğer fonksiyonları birbirlerinden ayırır. Oldukça yalın

FLOOR PLANS of the School, prepared some time after the extension of 1907-09, giving the contemporary arrangement of studios and classrooms. This disposition has been superseded in many instances by the expansion of some departments and the demise of others, but is included here to explain Mackintosh's conception of certain rooms in relation to their special function and their position in the plans. It will be seen that the plans are essentially straightforward and simple; the studios from ground level up are placed on the north side of the building to take advantage of the light, while classrooms, cloakrooms, etc., are planned on the south side.

Şekil 1 Okulun kat planları.

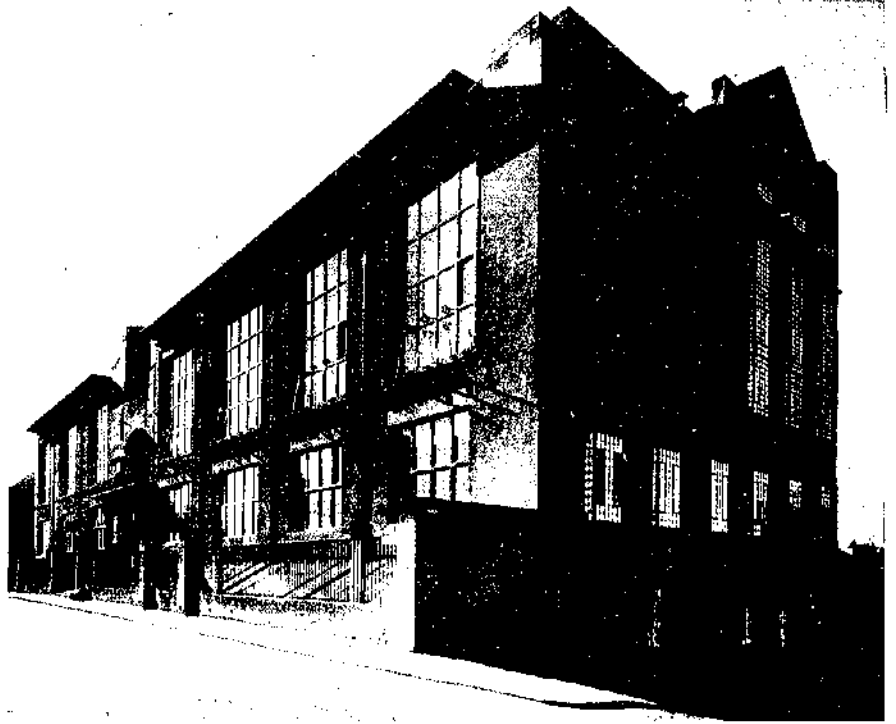
ve açık olan planlamada kitaplık batı kanadına, müze girişin üstündeki kata yerleştirilmiştir. Ortadaki merdiven müzenin üstündeki tepe penceresinden ışık alır.

Kuzey yüzünde geniş cam yüzeylerin kullanılması kimbilir yetmiş yıl önce ne denli cesaret isteyen bir tutumdu (Şekil 2). Zaten yapıt yükseldikçe alışlagelmiş tarihî öğelerden arı, acayip bir bina çıkıyordu: Kolonu, süslü kornişi, pedimentli olmayan yalın bir yapıt. Bu yalın' sözcüğünü kentnin o sıradaki ileri gelenleri özür dilercesine kullanıyorlardı¹.

1. T. Howarth, *Charles Rennie Mackintosh and the Modern Movement*, Glasgow: Glasgow U. Publications, v. 94, (not dated), p. 72.

Geniş cam açıklıklar ait oldukları stüdyoların büyüklüğüne oranla değişik ölçülerdedirler. Stüdyoların bu yüzeyde olmaları kuzey ışığını alabilmeleri içindir. Stüdyolar birbirlerinden, esneklik sağlayan hareket edebilir ayırıcı panellerle ayrılmıştır.

Ana girişin tam merkezde olmamasına karşın bu yüzeyde bakışsız bir denge hakimdir (Şekil 3). Giriş üzerinde silmeli bir lento üstünde yapıtın nadir süslü öğelerinden birisi olan alçak kabartmayla yapılmış Art Nouveau stilinde bir kilit taşı göze çarpmaktadır. Bunun üzerinde direktör odası, daha da üstte direktörün stüdyosu yer almaktadır.

Şekil 2 Kuzey-batıdan bakış

Şekil 3 Kuzey cephesi.

2. N. Pevsner, *Pioneers of Modern Design*, Harmondsworth, U.K.:Penguin, 1960, p. 166.

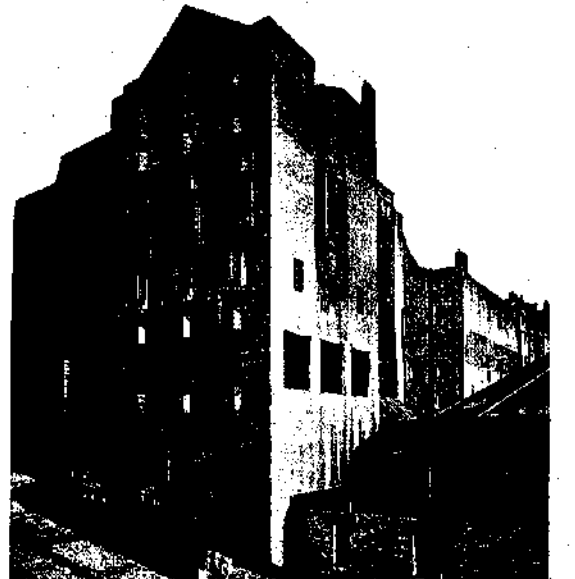
Nikolaus Pevsner, bu yüzeye geçmiş stillerden hiç bir izin alınmadığını, dolayısıyla birçok yönleriyle XX. Yüzyıla yönelik olduğunu söyler². Önde, bahçe duvarları üzerinde bir yalın dikey çubuklar dizisi, sekiz kalın demir çubuk demetince pekiştirilmiştir; bunlar 'ağaç'ı simgeleyen disklerle biterler(Şekil 4). İkinci kat stüdyo pencerelerinde görülen hafif kavisli demir çubuklar Mackintosh'un olgun dekoratif çalışmalarına örnektir. Bunlar hem 6 m yükseklikteki pencerelerin dikey ayırıcılarını pekiştirmek, hem de cam temizliğinde yardımcı olmak üzere konulmuştur. Altta doğruca taş duvara giren T profillerinin taşıdığı bu 26 demir öğeden her birinin ucunda ayrı biçimlerde, kıvrımlarla birbirine dolanmış ilginç formlar görülür(Şekil 5).

1897-99 yılları arasında yapılan doğu yüzeyinde Ortaçağ şatolarının ağır görünümü sezinlenir. Zaten İskoçya'daki şatolar ilk çalışmalarında Mackintosh'a ilham kaynağı olmuştur. Bu yüzeyde yerleri dikkatle seçilmiş birkaç açıklık göze çarpıyor (Şekil 6).

Şekil 4. Kuzey yüzeyi demir işçiliği.

Şekil 5 Kuzey cephesi pencere demitleri

Şekil 6 Doğu cephesi.

Şekil 7 Güney-batı yöünden Batı fasadı.

Okulun 1907-09 yılları içinde tamamlanan batı yüzeyinde, Mackintosh'un mimarlığının sonraki devrelerinde düz çizgiye önem veren dik açılı stili görülür (Şekil 7). Bu yüzeyde açıklıkların dağılışı ve büyüklükleri planın tümüyle dışa yansımaları sonucudur. Bunların düşey gruplanmalarının yapıya bu yüzeyde verdiği dikeylik, kuzey yüzeyinin yataylığıyla karşıtlık yaratmaktadır. Kuzey yönündeki ana girişin solundaki çıkmalı pencere ve doğu yüzeyindeki sekizgen kule bu uzun pencere düzenlemeleriyle birlikte tüm cephelerin dikey bağlayıcı öğeleri olmuşlardır.

3. N. Pevsner, *Pioneers of Modern Design*, Harmondsworth, U.K. : Penguin, 1960, p. 171.

Nikolaus Pevsner batı yüzeyi ile 1920 lerdeki kısa ömürlü Ekspresyonizm (özellikle Hollanda'daki) akımı etkisindeki yapılar arasında doğrudan bağıntı kurulabileceğini söyler³.

Batı girişi kıvrımlı profilli bir lentonun altındadır. Bu yüzeydeki demir parmaklıklarda da dikeylik temel alınmıştır. Uzun zarif parmaklıklar yüzeyin düşey düzenlemesi ile iyi bağdaşmıştır (Şekil 8).

4. T. Howarth, *Charles Rennie Mackintosh and the Modern Movement*, Glasgow : Glasgow U. Publications, v. 94, (not dated), pp.79-80.

Kuzey, doğu ve batı yüzeylerinde gri renkli yörel taş kullanılmıştır. Güney yüzeyi ise tuğladandır. Tuğla içte tüm taşıyıcı duvarlar için de ana malzemedir. Uzun açıklıklar çelik ana kiriş ve tali dökme demir kirişlerle geçilmiştir. Stüdyolar çelik ana kirişlerle kapanırlar. 11.1 m uzunluktaki bu öğeler her 3.6 m de bir karşı yönden gelen çelik elemanlarla bağlanırlar. Bu grid sistemi de üst katın ahşap döşemelerini taşır. Beton, temellerde ve tüm bodrum kat döşemelerinde kullanılmıştır⁴.

5. N. Pevsner, *Pioneers of Modern Design*, Harmondsworth, U.K. : Penguin, 1960, p. 169.

İç düzenlemesiyle yapıtı mimarlık tarihi içinde önemli bir yere oturtan kitaplık da batı uçtadır. Yüksekliği stüdyolarının 2/3 ü kadardır. Oldukça küçük bir alanı kapsar. Mimarlık eleştirmenlerince kitaplığın içi mekânsal düzenlemenin doruğu olarak kabul edilmiştir. Örneğin Pevsner Mackintosh'u mekân düzenleyicisi olarak Le Corbusier ile aynı düzeyde görür. Kitaplıkta hâkim yatay ve dikey, birbirini dik kesen düz çizgileriyle de onu Frank Lloyd Wright'ın Avrupa'daki paraleli olarak kabul eder⁵.

1907 de yapılan kitaplık altta okuma kısmı ve üstteki

Şekil 8 Batı yüzeyi demir işçiliği

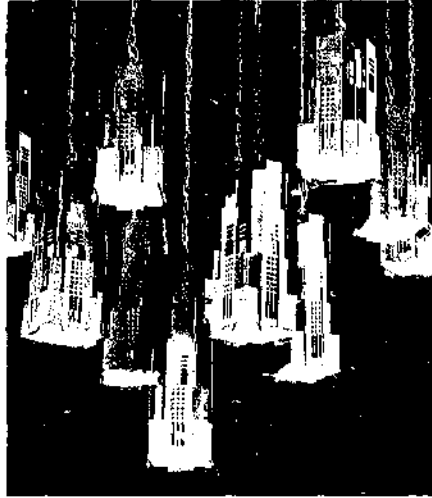

Şekil 9 Kitaplık.

galeriden oluşur(Şekil 9). Galeriler doğu-batı yönünde uzanan iki sıra kolonla taşınır. Kolonlar arası 3.6 m, galeri derinliği ise 2.4 m dir. Bunun için ikili kirişler bu ikinci sıra kolonlara dek, galeriyi taşımak üzere 0.80 m daha uzanırlar. Mackintosh'un burada Japon mimarlığında görülen ikili kirişlerden etkilendiği anlaşılmaktadır.

Kolonlar yukarıya uzanarak ahşap kasetli tavanı taşırlar. Kıvrımlı formlar verilen 'Arts and Crafts'(sanat ve zanaat) akımı anlayışındaki parmaklıklar galeri parapeti ile kolonlar arasında uzanırlar. İlginç perspektifler yaratmaktan başka bir işi olmaya bu öğelerin biçimleri, eski araba yapım zanaatında kullanılan şekillerden alınmıştır⁶. Yani, İngiliz geleneğinden gelmektedir. Bunlardaki kıvrımlar dışında herşey yatay ve dikey çizgilerden, kare ve dikdörtgen yüzeylerden oluşmuştur. Bu, Mackintosh'un kendisinin tasarladığı iç dekorasyon için de geçerlidir. Örneğin, kitaplığın ortasından sarkan bir gurup farklı yükseklikteki metal lambanın formları da aynı düşey ve yatay çizgilerden meydana gelmiştir(Şekil 10). Bu tutumun neoplastik akımcıların tasarıma soyut yaklaşımlarıyla ne denli yakınlaştığı, Şekil 11 de açıkça görülmektedir. Düşey çizgilerin hakimiyeti içte ahşap

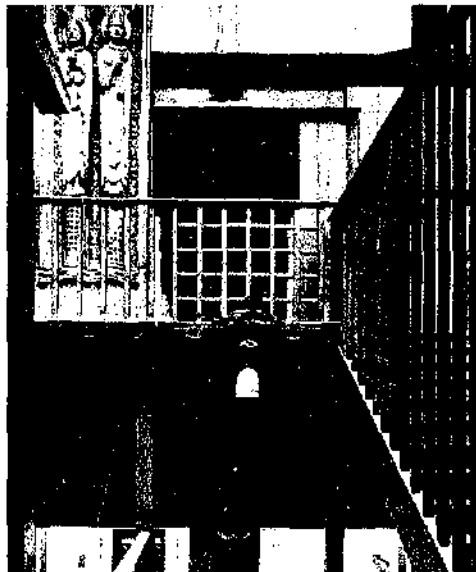
6. R. MacLeod, Charles Rennie Mackintosh, Feltham, U.K. : The Hamlyn Pub. Co., 1968, p. 128.

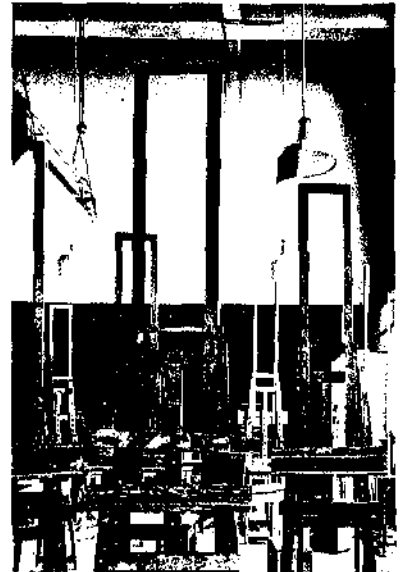
Şekil 10 Kitaplık lambaları

Şekil 11 'Board Room' pilasterlerinden

Şekil 12 Okulun ana merdiveni

Şekil 13 Mackintosh'un tasarımlarına yaptığı stüdyo içlerinden biri

merdiven korkuluklarında(Şekil 12) veya resim atelyelerindeki tual ayaklarında da izlenebilir(Şekil 13).

Sonuç olarak denilebilir ki, yapıt dışı kadar içiyle de Mackintosh'un tasarım anlayışını gösteren önemli bir örnektir. Şimdiye dek söylenegeldiği gibi bir Art Nouveau eseri değildir; Art Nouveau etkisi yalnızca demir işi, renkli cam gibi ayrıntılarda görülür. Herşeyden önce yapıt fonksiyonun esas tutulduğu ve planın dışta yansıdığı, devrinin ilk ve nadir örneklerinden biridir.

GLASGOW SCHOOL OF ART AND CHARLES RENNIE MACKINTOSH

SUMMARY

Glasgow School of Art and Architecture is one of the two schools of architecture active today in Glasgow. Founded by the government in 1840, in an effort to enhance the quality of mass-produced goods in this heavily industrialized city, the School has since functioned as an institution for teaching architecture and different branches of art such as painting, sculpture, graphics, poster and industrial design and ceramics with a craftsmanly approach.

A graduate of this institution, the author Charles Rennie Mackintosh, is among the founders of 20th Century art and architecture at the turn of the century. He had a many-sided personality: he was an architect, interior decorator, painter and a very able draughtsman.

The Art Nouveau movement which came as a protest against historicism and the corrupt Victorian style, in the 1890's, found its best expression in Mackintosh's interpretation with emphasis on the abstraction and rectilinearity of forms. This attitude of his would eventually lead to the rational and functional Bauhaus design approach.

The School was started to be built in 1897 after a competition. First the east wing was finished. The west wing took two years from 1907 to 1909 to be completed. The lapse of years between the two ends manifests itself in a change of style. In fact, the differences in the treatment of four façades are the natural outcome of the different functions they have to serve. On the 'E' formed plan the studios are placed on the North to get the favorable North light. Their windows with large sizes, almost dissolve that façade into a glass wall. This practice was very daring at the time. 'Function' was taken as the starting point of the whole design, with its simple and straightforward treatment free from any period styles or historical elements. The flexibility in the studios is another of the innovations seen in early 20th Century architecture.

The vertical grouping of rectilinear forms is the main characteristic seen in the west wing where the library is situated. The library which has been accepted by some

architectural historians as a peak in its interior space arrangement, has the same rectilinear quality of forms, made up of rectangles and squares. With this library Mackintosh is thought of as the counterpart of F.L.Wright in Europe. Here, double beams carry a gallery overlooking the reading room. The interior decoration, furniture, even the hanging lamps have the same horizontal and vertical arrangement of forms one finds in the structural system inside the library.

Forms free from superfluous curves, straightforward and reduced to their basic minimums, only governed by their function, are characteristic of the whole building from the exterior to the inner treatment, the furniture design, even to the easels in the studios and the exterior ironwork.

The building does not represent Art Nouveau architecture as has been stated so far, but Art Nouveau is detectable only in small details such as the keystone above the north entrance, architraves of the east and west doors, small openings with stained glass, or in some details of the ironwork.

But above all else, the building has a significant place in the history of architecture because 'function' is the keyword to the whole design where the plan is expressed and is readable on the exterior. These were the qualities rather rare to find in the early years of the 20th Century.

BIBLIOGRAPHY

HOWARTH, T. *Charles Rennie Mackintosh and the Modern Movement*. Glasgow : Glasgow U.Publications, v.94, (not dated).

Charles Rennie Mackintosh and the Glasgow School of Art. Glasgow : The Glasgow School of Art, 1961.

Ironwork and Metalwork by Charles Rennie Mackintosh at Glasgow School of Art. Glasgow : Glasgow School of Art, Illustrated Publications, 1968.

MAC LEOD, R. *Charles Rennie Mackintosh*. Feltham, U.K.: The Hamlyn Pub. Co., 1968.

PEVSNER, N. *Pioneers of Modern Design*. Harmondsworth, U.K.: Penguin, 1960.